

Івано-Франківський національний медичний університет
Катедра українознавства і філософії

УКРАЇНОЗНАВСТВО В ПЕРСОНАЛІЯХ –

у системі вищої медичної освіти

Монографія
Книга четверта

Івано-Франківськ
Видавництво ІФНМУ
2020

УДК 811.161.2; 61; 378
ББК 63.52(4УКР)
У - 45

Працю рекомендовано на засіданні катедри українознавства і філософії Івано-Франківського національного медичного університету 26.09.2019р., протокол № 2.

Друкується за постановою Вченої ради Івано-Франківського національного медичного університету (голова Ради – доктор медичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки **Микола Рожко**) від 01.10.2019р., протокол № 2.

Наукова апробація:

Дмитренко М.І., доктор філологічних наук, професор (м. Київ)

Гринів О.І., доктор філософських наук, професор (м. Львів)

Лизанчук В.В., доктор філологічних наук, професор (м. Львів)

Українознавство в персоналіях – у системі вищої медичної освіти: Монографія: Кн. 4 / За заг. ред. д-ра філол. н., проф., акад. АН Вищої школи України, засл. діяча науки і техніки Качкана В.А. – Івано-Франківськ, 2020. – 268 с.

ISBN 978-966-428-497-1
ISBN 978-966-428-498-8 (Кн. IV)

Колективна монографія увібрала актуальні аспекти українознавчих наук вищої медичної освіти. Особливий акцент зроблено на визначних персоналіях, що репрезентують найрізноманітніші сфери гуманітарного спектру.

Розрахована на викладачів ВНЗ, аспірантів, докторантів, широкі кола студентів.

УДК 811.161.2; 61; 378
ББК 63.52(4УКР)

ISBN 978-966-428-497-1
ISBN 978-966-428-498-8 (Кн. IV)

© Івано-Франківський національний
медичний університет, 2020
© Автори монографії, 2020

ФІЛОСОФІЯ «ОПТИМАЛЬНОГО ЖИТТЯ» МИКОЛИ АМОСОВА

*Совість – це емоційний
страж переконань*

(Василь Сухомлинський)

*Коли хочеш багато урожаю,
то не шкодуй насіння*

(Георгій Кониський)

Сучасний світ настільки швидкоплинний, що стає важче знаходити в ньому точки опори, орієнтуватися на стабільну систему цінностей. Все змінюється, все піддається законам самоорганізації, але швидкість з якою відбуваються нові біфуркаційні вибори систем (людини, суспільства) не дає нам змоги затриматись, зупинитись та оцінити, що саме відбувається, до чого прагнути, чого намагатися уникнути. В такі часи залишається не багато стабільних прихистків, які б дали змогу зорієнтуватися. Чим відповідальнішою діяльністю займається людина, чим більше сил і часу вона витрачає на свою місію, тим складніше їй виживати в сучасному суспільстві. На що спиратися у світі науково-технічного прогресу, віртуальної реальності та надпотужних швидкостей? Свого часу Еммануель Левінас висловив думку (яку активно розкривав у своїх роботах) про те, що Я – неповноцінне, допоки не з'явилося інше Я – Інший. Навряд чи світ настільки змінився, щоб заперечити цьому. Отже, у своїх пошуках себе ми продовжуємо вивчати інших, намагаємося саме в інших знайти ті риси, які б хотіли розвивати в собі, ті якості, які і для нас видаються як базові цінності. І, безумовно, в нашому світі є багато тих, на кого звертають увагу із захопленням, шаною та вдячністю.

На щастя, в Україні було і є багато видатних постатей, до яких треба завжди звертатися як до невичерпного джерела людських чеснот, прикладу найкращих людських якостей. Однією з таких визначних постатей є видатна людина ХХ сторіччя – Микола Михайлович Амосов.

Переінакшити сартрівське «екзистенціалізм – це гуманізм» на «Амосов – це гуманізм» можна легко і з великим задоволенням. Він своєю історією, діями, відкриттями, рішеннями, думками і мріями втілює цілісний та загальний образ Людини. Він переживає свої тривоги, відчай, а часом відчувається покинутим та самотнім. Після усвідомлення своєї немічності і безсилля перед обставинами та природою, він продовжує боротьбу з хворобою, смертю, дурістю та обмеженістю інших в ім'я цінностей, що народилися і живуть у серці. А цінності ці народилися в серці саме завдяки життю. Адже, як стверджував Сартр, «життя не має апіорного смислу. Поки ви не живете своїм життям, воно нічого з себе не представляє, ви самі маєте надати йому змісту, а цінності є ніщо інше, як сенс, який ви обираєте. Тим самим ви виявляєте, що є можливість створювати людське суспільство» [1, с. 319–344]. Саме так і відбувалося з

життям видатної людини, яка поклала на свої плечі тягар відповідальності за кожен вчинок та за кожного іншого, з ким працював, кого лікував. Тривога була знайомим відчуттям для Миколи Михайловича. Якщо слідувати думці Сартра: людина – це тривога, а людина, яка приймає рішення і усвідомлює це, не може не тривожитись, адже обирає не тільки своє буття, вона обирає все людство.

Амосов був зятим матеріалістом, який з усією впевненістю стверджував, що «світ матеріальний та пізнаваний. «Чудеса» можливі, але практичного значення не мають. Еволюція світу пояснюється завдяки самоорганізації структур»[2]. І в той самий час прагнув досягти трансцендентних цілей, адже людина проєктує і втрачає себе, виходить за свої межі і саме завдяки цьому існує як людина.

Всі постаті, які стали персоналіями з історії медицини ішли шляхом, що окреслив ще Гіппократ: «Лікар – це філософ; адже немає великої різниці між мудрістю та медициною». Коли людина стає ближче до таємниць своєї природи, коли глибоко проникає в розуміння людської тілесності, вона вже не може зупинитися на цьому, а прагне осмислити, що таке Людина загалом. Тому й виникає цікавість до філософії, виникають і вимагають відповідей питання: що є людська свідомість? Наскільки ми залежимо від нашого біологічного ества? Чи можливо створити штучний інтелект? Як формується суспільство? – та багато інших питань, які, на перший погляд, не пов'язані з медициною і лікуванням. У сучасному прагматичному світі, коли більшість прагне до спрощення і редукції життя (аби не ускладнювати і без того складне і швидкоплинне), важко пояснити людині, яка вступає до медичного університету, важливість філософії. Навіщо? Адже вона не вчить діагностувати хворобу, оперувати, накладати шви. Історії життя таких видатних людей, як Микола Михайлович – кращий приклад для майбутніх лікарів, щоб зрозуміти нерозривний зв'язок, що виникає у свідомості мислячої людини. Неможливо бути лікарем і не бути філософом, неможливо залишитись тільки в науці, зупинитися і перестати мислити. Адже, «реалізувати себе по-людськи, людина здатна не шляхом занурення у себе, але у пошуку мети ззовні, якою може бути звільнення, або ще якесь конкретне самоздійснення» [1, с. 319].

Екзистенціальні виклики Амосов переживає протягом всього життя. Усвідомлює, намагається осмислити і дати оцінку. Не будучи релігійним, Микола Михайлович з дитинства був високоморальною людиною, яка розуміла відповідальність перед собою і світом. Можливо, простий збіг обставин (майже символічний, якщо пригадати історію про те, ким була мати Сократа та як це вплинуло на його філософію), але мати Амосова була сільською акушеркою і саме вона стала першим прикладом для сина, яким має бути лікар – ніколи не відмовляла у допомозі, ніколи не брала матеріальну «вдячність» у численних пацієнток. Ставши видатним лікарем, Микола Михайлович не зрікся цього принципу і був категорично проти будь-якої матеріальної подяки від пацієнтів, чому навчав і своїх учнів.

М. М. Амосов став свідком неймовірної людської жорстокості, страждань

і титанічних зусиль людського духу. Людина, яка пройшла Другу світову війну в якості провідного хірурга Польового пересувного шпиталю 2266 і провела в цей час більше 4 тисяч операцій, навчилася цінувати життя так, як ніхто інший. «Лиха звалилися, смерті – немає спасіння. Будь проклята війна!», - згадує Амосов в своїй книзі. А далі вже не емоційне переживання, не плач і скорбота, а розуміння професійної недосконалості, неймовірної кількості проблем в організації медицини воєнного часу, в методах оперування та підходах по догляду за пораненими: «Ані чорта не варта ця наша наука! Не тягне вона за іншими, жорстокими науками, які смерть винаходять» [3, с. 28]. Екзистенціальні переживання молодого військового лікаря, тваринний, біологічний страх нормальної живої людини, яка бачить всюди смерті й сама може померти кожної миті, все це замінюється на тверду впевненість, що треба допомагати, необхідно вдосконалювати методи оперування та лікування (на війні Амосов пише свою дисертаційну роботу!), необхідно реформувати всю систему воєнної медицини. Вже там Микола Михайлович чітко усвідомлює, що не можливо заховатись за авторитети, треба думати самостійно, брати на себе відповідальність. Напередодні того, коли вступив на посаду хірурга у воєнному шпиталі, Амосов аналізує історію воєнно-польової хірургії (Пирогов, Данилевський, Вересаєв), намагається зрозуміти, яким чином правильно організувати всю систему хірургії на війні для оптимальних результатів і спасіння життя людей. З кожним новим досвідом Микола Михайлович робить висновки і застосовує свої інновації в роботу.

У автобіографічній роботі «Голоси часів» Амосов він пригадує випадок, що стався 1942 року, коли не встигли врятувати одного пораненого бійця і він помер на операційному столі (як потім виявилось, скоріше за все, причиною його смерті стала алергія на новокаїн). «Треба з цим закінчувати. Не можна вбивати людей. Захисників..., ні, взагалі людей» [4, с. 64] – виникає думка в хірурга і він вирішує вчинити самогубство. Самогубство, на щастя, не вдалося через розбиті ампули морфію, а його колега тоді пояснював, що «у жодній професії не буває такої очевидної винуватості лікаря у смерті пацієнта, як у хірургів» [4, с. 66]. Пригадуючи війну, Амосов стверджував, що майже не бачив прикладів якогось яскравого героїзму. Він бачив героїзм повсякденний, кожної години бачив масову мужність простих людей, адже, щоб пережити страждання, потрібна мужність [4, с. 98]. Крім того, саме у підсумках подій, свідком і учасником яких він став, Микола Михайлович робить висновок, що й прийняття рішення є актом мужності – адже чи вирішується питання ампутації кінцівки, чи проведення ризикованої операції, відповідальність покладено на плечі хірурга і він має відповідати за наслідки: «Це не просто дисципліна. Це велич духу» [4, с. 98].

Багато пізніше, у спогадах М. Амосова за 1963р. пригадано випадок, який назавжди залишився одним з найболючіших у його житті. Через недосконалість конструювання камери високого тиску в лікарні, відбувається вибух і гине двоє молодих людей. Амосова не залишає відчуття провини, хоча й безпосередньої його вини не було – трагедія сталася через технічні помилки виробника [4, с.

Життя Миколи Михайловича сповнене прикладами етичних викликів з якими стикається лікар. 1968 року, коли заплановано першу пересадку серця та обрано пацієнта, до лікарні привезли жінку, яка могла б стати донором, адже після страшної ДТП її мозок був ушкоджений настільки, що надії на одужання бути не могло. Тим не менш, лікар так і не наважився на пересадку і втратив дорогоцінний час. «Не зміг переступити через життя. «Поки серце працює – людина жива». Знав, що це забобони, що життя в мозку, а не в серці. А в душу, яка нібито у серці – живому, не вірив... А все ж – гріх!» [4, с. 153]. І далі: «Зрозуміло, що ризик для прогресу хірургії необхідний. Але вочевидь переступити через конкретні життя не міг».

Людина-матеріаліст, не менше, а можливо, й більше за багатьох релігійних та набожних людей цінувала і захоплювалася величиною життя. Людина, яка стала свідком неймовірної кількості смертей, каліцтв, страждань несла в своєму серці високодуховний зміст життя і вчила цьому кожного.

Гіппократівська думка про спорідненість мудрості та медицини знаходить продовження в постійних пошуках М.Амосова відповідей на питання: що таке людина? Видатний мислитель Античності – Арістотель стверджував, що філософія починається зі здивування. Здивування і захоплення людською тілесністю, над якою має владу наука (що підтверджувалось новими відкриттями в різних сферах медицини, виникненням нових способів анестезії, нових апаратів та технік здійснення операційного втручання) приводять дослідника до нових питань: що таке мозок, розум, свідомість людини? Саме така зацікавленість підводить до величезної події у світі української науки: 1960 року в Інституті кібернетики АН України було створено відділ біокібернетики, який очолив Микола Михайлович та залишився його керівником більше сорока років. Під впливом цієї талановитої людини в Україні розвивалася біокібернетика та медична кібернетика. Наукова робота М.Амосова у цих сферах торкнулася питань людського мозку, розуму, штучного інтелекту, моделювання біологічних систем та ін. Він запропонував ідею, що стосувалася проблеми свідомості, психічної діяльності людини, а саме – ймовірність штучного відтворення свідомості. Гіпотеза стосувалася можливості утворити математичну, евристичну та машинну моделі свідомості, де б реалізовувались такі людські сфери діяльності, як творчість, емоції, воля.

Ідеї Амосова щодо можливості створення штучного інтелекту та активний науковий пошук у цьому напрямі стали новаторськими і визначили наступні кроки досліджень, які продовжуються у світі й зараз. Упевненість М.Амосова у можливості відтворення інтелекту спирається на його позиції, що світ є матеріальним та структурованим і його можна відтворювати у матеріальних моделях та комп'ютерах. Складність світу є результатом самоорганізації (людський мозок та людське суспільство постійно еволюціонують). Людська свідомість є частиною матеріального світу і виділяється такою особливістю, як метафоричність – можливість створювати нове, тобто, здатність до творчості. Натомість, людський розум має і свої недоліки –

обмеженість, суб'єктивність, захопленість.

Штучний інтелект, вважає вчений, буде доволі важко втілити через достатню складність таких структур як нейрон, мозок людини та поліваріантність суспільних моделей, які постійно наповнюють людський мозок. Скоріше, це тільки питання часу, так само, як еволюційний процес в природі, який також уможлиблюється протягом доволі довгого періоду.

Що цікаво, у своїх спогадах Микола Михайлович пригадав випадкову зустріч з Б.Є. Патonom, коли вони разом опинилися в поїзді і Патон категорично висловився проти захоплення Амосовим кібернетикою на шкоду хірургії: «Та ви з глузду з'їхали! Хіба можна кидати операції! Що вам дасть кібернетика? Там більше слів, ніж справ» [4, с. 166]. Амосов швидко погодився з Патonom, спираючись на те, що моделі суспільства нікому не потрібні, а штучний інтелект, який він хотів би із сфери мрій, і повернувся до оперування у клініці. Можна по-різному дивитися на цей невеликий епізод життя видатної людини, але, можливо, він є прикладом того самого екзистенціального пошуку, де захоплення наукою, що віддаляє від живої людини і наближає до віртуальної реальності, програє порівняно з можливістю реалізовувати свою місію серед живих людей. Намагався вийти за межі себе, сконструювати новий рівень трансцендентного у світі штучного інтелекту та біокібернетичних машин, але зрозумів, що він не стільки недосяжний, скільки малий порівняно з життям Іншого. Іншого, живого з плоті й крові, такого як сам ти, але все ж таки не тебе ми жадаємо як ключового елементу свого буття. Це вже не сартрівський чужинець, а природне бажання, прагнення до Іншого, про яке говорить Е. Левінас. «Відносини з іншим проблематизують мене, виснажують мене та продовжують змінювати мене, розкривають все нові дарування» [5, с.165]. Бажання спілкуватися, бажання висловлювати співчуття та віддавати іншому добро, створюють моральну та відповідальну людину. Інший постає не як обмеження та пекло, він є легітимізацією нашої свободи, обґрунтуванням і основою нашого особистого існування. Завдяки Іншому ми отримуємо систему координат свого особистого Я, а турбота та відповідальність за Іншого стає запорукою нашої особистої вищої реальності [6, С.357].

Клаус Дернер називає відносини лікаря з Іншим метафізикою, «але не у сенсі затемненого, надприродного світу поза фізикою, а у сенсі загальних орієнтирів для професійної традиції, яка відображається у кожному погляді, у кожній окремій дії нашої лікарської щоденності» [7, С. 73]. Протягом всієї історії людства, вивчаючи історію медицини та філософії, бачимо багато думок з приводу сакральності, високої та великої ролі лікаря, який є для пацієнта другом, батьком, богом. І майже зовсім не виникало питання про існування зворотного зв'язку. Наскільки лікареві потрібні пацієнти? Не як засіб отримання матеріальної вигоди, не як об'єкт виявлення своїх здібностей, а як той самий Інший, який дає змогу людині стати собою.

Філософська традиція М.М. Амосова, що претендує на науковість і матеріалізм, очевидна, де позначаються загальні світоглядні тенденції ХХ століття. М. Амосов людина, що живе в сучасному світі, де філософія набуває

прикладних значень і виходить на роль відродження людини, не порятунку, а саме відродження. У XX столітті вся світова філософська традиція і методологія (екзистенціалізм, психоаналіз, структуралізм, постструктуралізм) виходять в простір сенсів, де домінуючим виявляється уявлення про необхідність реабілітації людського тіла і тілесності. І тому сучасну філософію творять медики, яким замало знати факти анатомії, нормальної та патологічної фізіології, ці люди прагнуть зрозуміти проблеми цілісної особистості. Людина не може бути лише частиною природи, яку вона досліджує. І в цьому контексті доречно навести цитату Ж. Дерріди, що такі установки намагаються «витіснити всі метафізичні поняття, включаючи поняття душі, життя, цінності, вибору, пам'яті, які до останнього часу очевидно, служили розмежуванню машини і людини» [8, с.16].

Вивчаючи праці М. Амосова, ми теж зустрічаємо демонстрацію, якщо можна так сказати, єдиного соціально-філософського стилю, еталонного підходу сучасної західноєвропейської філософії, де інтенсивно реабілітується людське тіло і відроджується людина. Ось тільки одна з цитат М. Амосова, яка є передвісником, субстанцією його філософській системі: «Нарешті, зрозуміти самого себе, що б управляти психікою і гідно зустріти кінець».

Мені 88, плюс погане серце (стимулятор, протез клапана, шунти на коронарах). Правда, я веду експеримент з подолання старості: дві години гімнастики, година ходьби, дієта, але перспективи сумнівні. Замислююсь про науки через цікавість, пишу і друкую з потреби самовираження, без претензії на пріоритети та визнання. Тому не буде посилянь та полеміки. Не перебільшую «науковість» своєї філософії, напевно, вона віддає дилетантизмом. Хочу створити (для себе!) цілісне уявлення про світ, хоч би в найузагальненішому вигляді. Мимохідь намагаюся з'ясувати – яке щастя можливе для людини і суспільства, що потрібно для цього робити і яка вірогідність успіху» [2, с.2].

Пошук вірогідності успіху М. Амосов починає з ідеї вбудованості когнітивних здібностей людини в навколишній світ. До речі, ще на початку 70-х Микола Михайлович поринає у вивчення біології людини та пов'язаних з цим глобальних проблем людства через вивчення робіт Денніса Медоуза та Конрада Лоренца. По суті, він презентує еволюційну епістемологію, сенс якої показує, що людина є продуктом живої природи і результатом еволюції. Тому когнітивні і ментальні здібності людини обумовлені механізмами органічної еволюції.

М. Амосов пише: «Істини створюються розумом, є його приналежністю, й зрозумілі лише іншим розумам, які мають елементи моделей. *Розум* – це апарат управління об'єктами через дії з моделями, згідно з критеріями оптимальності, що відображають Цільові Функції (ЦФ) суб'єкта Розуму. В розумі немає ніякої містики, він може бути відтворений технічними засобами. Питання тільки у доступній складності».

Еволюція розуму відповідає біологічній: відбувається нарощування ЦФ і потреб, тобто, критеріїв, з'являються нові «шари» структур і функцій, нові коди моделей (гени, нейрони, слова, техніка) й ускладнюються програми управління. Найпростіший розум є вже у клітині у вигляді набору генів.

Наступним рівнем став мозок тварин, потім мозок людини, а ще далі – уряди держав. У перспективі – Штучний Інтелект техногенних співтовариств».

По суті, своєю теорією М. Амосов визначає біо-епістемологічну складову тілесно-орієнтованого підходу у філософії. Тому його можна віднести до фундаторів розвитку тілесно-орієнтованого підходу, який використовується під час вивчення ментальних і когнітивних процесів, дослідження механізмів розуму, свідомості та її функцій в контексті розуміння складності живого і природи складних системоутворень у світі.

У сучасних дослідженнях, особливо в медичних, філософської складової в тілесно-орієнтовній техніці майже ніхто не визначає. Тілесно-орієнтовна технологія використовується однобоко як інструменталістка роботи із пацієнтами. Вивчаючи праці М. М. Амосова («Алгоритми здоров'я», «Алгоритми розуму», «Записки з майбутнього», «Штучний розум», «Кібернетика та живий організм», «Моделювання складних систем», «Мій світогляд», «Моя система здоров'я»), доходимо висновку, що в них якраз, і проявляється біо-епістемологічний аспект, в основі якого – теоретичні ідеї дослідження механізмів розуму, свідомості людини.

«Основним джерелом активності є центри відчуттів, похідних від потреб і бажань, які втілюють ЦФ. Вони направляють рух активності по моделях мережі від «входів» до «виходів». Виходить так: розум управляє об'єктами, а відчуття управляють самим розумом.

Нейронні моделі мають одну найважливішу властивість: вони здатні тренуватися, що підвищує їх власну активність, причому між ними протікають нові зв'язки. За рахунок цього розум (мережа!) весь час змінюється, перетворює себе. У цьому суть пристосування і творчості. І це теж самоорганізація.

Еволюція виробила *Загальний Алгоритм Розуму (ЗАР)*, що втілюється в послідовній активації моделей за програмами, які реалізують «порції управління», я назвав їх *Функціональними Актами (ФА)*. Вся діяльність розуму представлена ФА різної складності (і узагальненості), від простого рефлексу до творчості, що маніпулюють як моделями образів, так і моделями із слів (у людини). Фізіологічною основою для ФА є введене П.А. Анохіним поняття «Функціональна Система».

Типовий ФА складається з самостійних етапів: сприйняття, розпізнавання, прогнозування, оцінка, цілепокладання, планування, рішення, дії, запам'ятовування. Кожен етап ФА має свою програму і потребує активації своїх моделей від попередніх етапів, від узагальненої моделі цілісного ФА, від потреб і мотивів, похідних від ЦФ суб'єкту розуму» [2, с. 5].

Таким чином, автор підкреслює фундаментальну втіленість людського розуму. Відзначимо, що теоретично і практично філософські ідеї М. Амосова недостатньо проаналізовано в сучасній вітчизняній філософській антропології, соціальній філософії, епістемології, інших суб-філософських напрямках. Тому, одним із завдань нашої студії і було показати евристичний потенціал основних положень видатного вченого М. Амосова та визначити методологічну складову

автора.

Неможливо вмістити в невелике дослідження всі досягнення видатної людини ХХ сторіччя – Миколи Михайловича Амосова. Намагаємося привернути увагу лише до соціально-філософських аспектів його творчості. В сучасних умовах відсутності вищих цінностей, особливо у кризові часи (і для України в тому числі) молодому поколінню необхідні приклади, орієнтири людяності. Таким прикладом і став М.Амосов. Своїм життям, своєю філософією він презентував оптимальне життя – жити довго і з високим рівнем душевного комфорту. М. Амосов пише: «Він (душевний комфорт) складається з приємних та неприємних компонентів всіх почуттів – як біологічних, так і соціальних. Для стимулу потрібно отримати максимум приємного при мінімумі неприємного. На жаль, є ще адаптація. Приємне швидко перетворюється у байдуже. Щоб зберегти високий РДК, необхідна різноманітність. Адаптація до неприємного набагато слабкіша. До невеликого неприємного можна звикнути, а до великого – ні, не можна. Щастя – різне для кожної людини в залежності від різної «значущості» її потреб. Для одного щастя – це влада, для іншого – речі, для третього – інформація, для четвертого – доброта, спілкування. Частіше за все необхідна комбінація всіх цих та ще інших компонентів, але у різному співвідношенні»[9, с. 3].

Література та джерела

1. Сартр Ж.-П. Екзистенціалізм — это гуманизм / Сумерки богов. — М.: Политиздат, 1989. — С.319-344.
2. Амосов Н.М. Мое мировоззрение. — М.: АСТ/Сталкер, 2003. — 33 с.
3. Амосов Н.М. ППГ 2266 или Записки полевого хирурга. — Диалектика-Вильямс, 2016. — 204с.
4. Амосов Н.М. Голоса времен. Избранное. — Донецк.: Норд-пресс, 2004. — 462 с.
5. Левинас Э. Время и другой. Гуманизм другого человека. — СПб.: Высшая Религиозно-Философская Школа, 1999. — 266 с.
6. Философия, справедливость и любовь. Беседа с Э. Левинасом / Избранное. Тотальность и бесконечность. — М.; СПб.: Университетская книга, 2000. — 416 с.
7. Дернер К. Хороший врач. Учебник основной позиции врача / Пер. с нем. И.Я. Сапожниковой при участии Э.Л. Гушанского. — М.: Алетея, 2006. — 544 с.
8. Деррида Ж. О грамматологии / Ж. Деррида // М.: Ad Marginem, 2000. — 512 с.
9. Амосов Н.М. Моя система здоров'я / Н. М Амосов // К.: Здоров'я, 1997 — 56 с.

Зміст

Слово в дорóгу!	
(Микола Рожко)	3
Мистецтво бути людиною: Анатолій Циганенко	
(Алла Алексєєнко)	4
Федір Срібний – науковець галицької школи істориків України	
(Ігор Андруняк, Тарас Андруняк)	11
«Мелодія» життя Мирослава Скорика	
(Наталія Божко)	18
Літописець рідного краю (Ярослав Коваль)	
(Володимир Борович, Любомира Василечко)	27
Участь Івана Кревецького в національно-культурному житті	
Галичини першої половини ХХ століття	
(Наталія Гірна)	38
Початки політичної діяльності митрополита Андрея Шептицького	
та перші кроки в українському національному русі	
(Галина Гладка)	46
Вирок «пропащому часу»: Валентин Мороз	
(Олег Гринів)	57
Григорій Сковорода як філософ-терапевт	
(Віталій Жадько)	64
«Соняшна пані» у суголоссі звуків: мистецтвознавча	
сильвета Дарії Гординської-Каранович	
(Ганна Карась)	71
Культурно-просвітницьке кредо Івана Брика	
(Володимир Качкан)	93
Стрепенувся птах пам'яті (до історії неопублікованої книжки	
про Ірину Вільде)	
(Володимир Качкан)	103
Фольклорно-народознавче поле Михайла Павлика	
(Володимир Качкан)	111
«Лавроносний поет» і професор філософії Києво-Могилянської	
академії Стефан Яворський	
(Марія Кашуба)	121
Тронькові краєвиди	
(Михайло Косило)	134
Новаторство лікаря Івана Сікорського в контексті становлення с	
пециальної освіти в Україні	
(Олександра Кузенко, Людмила Мацук)	146
Скульптор Сергій Литвиненко в українському мистецтві ХХ ст.	
(Петро Кузенко)	158
Біля витоків медичного вишу Прикарпаття	
(Ігор Любчик)	165
«Переплелись, як мамине шиття...»: Олекса Романець	

(Богдан Мельничук)	172
Олена Рудловчак – найвизначніша дослідниця української літератури та культури Закарпаття поза межами України	
(Микола Мушинка)	181
Іван Франко в культурно-інформаційному просторі Волині ХХ ст.	
(Ігор Павлюк)	191
Філософське обґрунтування прогностичних позицій здоров'я людини і «здорового суспільства» (за концептами філософів)	
(Алла Сініцина, Михайло Голянич)	203
Людиномірність естетичних поглядів І. Франка	
(Анна Сокирко)	212
Іван Савицький – перший ректор Станіславського медичного університету (до проблеми державного регулювання медичної діяльності на Прикарпатті у першій половині ХХ ст.)	
(Оксана Сорока Ярослав Радиш)	219
Конструктивний націоналізм як світоглядна основа Тараса Шевченка	
(Микола Сулятицький)	229
Яснозбройний українець – Юрій Липа	
(Ольга Турган)	235
Філософія «оптимального життя» Миколи Амосова	
(Ірина Утюж, Наталія Спиця)	246
Вона творила літературне середовище Чернівців – Ольга Кобилянська	
(Леся Щербанюк)	254
Авторський колектив	265